

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора,
Гритенко Оксани Анатоліївни – на дисертаційне дослідження
Сокурєнка Віталія Валерійовича «Воєнно-агресивна злочинність:
феномен, детермінація, протидія», подане на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність дослідження воєнно-агресивної злочинності набуває особливого значення в умовах збройної агресії, яку переживає Україна. Цей складний феномен охоплює сукупність взаємопов'язаних злочинних проявів, що формують системну загрозу. Ефективна детермінація причин цього явища та розробка заходів протидії вимагають ретельного аналізу з позицій кримінології та міжнародного права. Воєнно-агресивна злочинність є не тільки юридичним аспектом, але й серйозною суспільною проблемою, яка потребує узгоджених зусиль світової спільноти для її повного подолання та відновлення справедливості. Ця проблематика залишається нагальною через необхідність трансформувати моральне осудження агресії у юридичну відповідальність, що стане базисом для встановлення миру та підтримання правопорядку у глобальних масштабах.

Під час оцінювання новизни основних положень і висновків дисертаційного дослідження слід зазначити, що в роботі розглянуто наукові та практичні завдання, які раніше не отримували належного опрацювання. Вирішення цих завдань дозволило досягти вагомих результатів і сформулювати низку власних аргументованих пропозицій. Автор дисертації ретельно визначив і обґрунтував її мету. Вона полягає у тому, щоб, спираючись на аналіз існуючих наукових підходів, чинне законодавство України та практику його застосування, розробити кримінологічну концепцію запобігання воєнно-агресивній злочинності в умовах російської агресії проти України, а також запропонувати шляхи для її удосконалення.

З огляду на зазначені обставини дисертаційне дослідження Сокурєнка Віталія Валерійовича є актуальним і своєчасним, оскільки воно присвячене розробленню кримінологічної концепції запобігання воєнно-агресивній злочинності в умовах російської агресії проти України. Про актуальність дослідження свідчить також його відповідність положенням: 1) розділу 1 та § 8 розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021); 2) п. п. 22, 23 Стратегії національної безпеки (Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022); 3) п. п. 2, 10,

15, 17, 23 Тематики наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС від 11.06.2020 р. № 454); 4) п. п. 11, 13 Тематики наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС від 21.05.2024 р. № 326).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в: науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблем протидії злочину агресії, воєнним насильницьким злочинам, геноциду, а також насильницьким кримінальним правопорушенням на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною (акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в наукову діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ від 24.12.2024 року та Одеського державного університету внутрішніх справ від 17.01.2025 року); у правотворчості – для надання пропозицій щодо змін і доповнень до Кримінального кодексу України в частині його гармонізації з положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду, удосконалення кримінально-правових засобів охорони життя комбатантів, а також цивільного населення від воєнних насильницьких злочинів, геноциду, злочинів проти людяності; у правозастосовній діяльності – для надання рекомендацій щодо удосконалення правових, організаційно-управлінських, технічних, тактико-кримінологічних, віктимологічних напрямів і заходів протидії воєнно-насильницькій злочинності, зокрема злочинів, вчинюваних військовослужбовцями Збройних Сил України та проти них, а також для удосконалення підходів щодо кваліфікації випадків так званого конвенційного спричинення смерті комбатантам на боці України, кваліфікації воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності у їх розмежуванні один з одним і з ординарними кримінальними правопорушеннями; в освітньому процесі – при викладанні дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», похідних від них навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, а також при написанні монографій, підручників, посібників (акти впровадження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 24.12.2024 року та Одеського державного університету внутрішніх справ від 06.01.2025 року).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Надане на рецензування дисертаційне дослідження є комплексною роботою, яка присвячена розробленню на основі аналізу воєнно-агресивної злочинності як об'єкту кримінологічного аналізу, юридичного змісту, стану та факторів відтворення злочинів агресії, воєнно-насильницьких злочинів та геноциду в контексті російської агресії проти України; насильницької злочинності на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною, протидії воєнно-агресивній злочинності науково та практично обґрунтованої кримінологічної концепції протидії воєнно-агресивній злочинності через вимір російсько-української війни.

Високий рівень обґрунтованості результатів цього дослідження пояснюється продуманою та внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Науково-теоретична основа роботи базується на здобутках провідних фахівців у сферах філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного та кримінального права, кримінології, а також інших галузей юридичних наук, зокрема дослідженнях іноземних авторів. Правове підґрунтя аналізу становлять норми Конституції України, комплекс міжнародно-правових конвенцій, а також нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Служби безпеки України та Офісу Генерального прокурора.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: дані державної статистичної звітності – матеріали Офісу Генерального прокурора щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 433, 434, 435-1, 437, 438, 442 КК України; статистичні відомості Державної судової адміністрації України щодо складу засуджених за відповідні злочини; 108 вирків за ст. ст. 438, 442 КК України; інформаційні матеріали Служби безпеки України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань щодо окремих воєнно-агресивних злочинів, механізму їх вчинення; аналітичні звіти Управління Верховного комісара ООН з прав людини за 2014–2024 роки, в яких містяться результати опитувань громадян на тимчасово окупованих територіях, звільнених військовополонених тощо; доповіді Голови Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні про ситуації, пов’язані із імовірним вчиненням воєнних насильницьких злочинів за 2014–2024 роки; звітні матеріали, інформаційні повідомлення Міжнародного кримінального суду та Міжнародного Суду ООН; резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Парламентської Асамблеї Ради Європи; рішення Європейського суду з прав людини, що відображають правові позиції з питань захисту прав людини в умовах збройного конфлікту; матеріали Галузевого державного архіву СБУ та Центрального державного архіву громадських об’єднань України; експертні оцінки 27 слідчих Служби безпеки України, 45 керівників та слідчих Національної поліції України з досвідом провадження та керування розслідуваннями воєнних злочинів, 37 прокурорів з досвідом процесуального керівництва розслідуванням вказаних категорій злочинів; стратегічні та програмні документи у сфері протидії злочинності й забезпечення національної безпеки тощо. Відповідні показники знайшли втілення на сторінках дисертації зокрема вступ (стор. 29, 31), підрозділ 1.1. (стор. 57-58), підрозділ 1.3. (стор. 118-119) підрозділ 2.1. (стор. 148), підрозділ 2.3. (стор. 224), підрозділ 3.2. (стор. 265, 268-273, 290) підрозділ 3.3. (стор. 295-302), підрозділ 5.1. (стор. 412), підрозділ 5.3. (стор. 464) тощо.

Дисертантом, як зазначається у рукописі, використано 635 джерел, що стосується різних аспектів теми дисертаційної роботи. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у 43 наукових працях, з яких

одноосібна монографія, наукові статті у фахових виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, статті у інших наукових виданнях. Перелік публікацій, які відповідають темі дослідження, подано в авторефераті та дисертації. У роботі здійснено узагальнення теоретичного та нормативного матеріалу, який аналізується на основі збалансованого методологічного підходу. Цей підхід об'єднує як загальнонаукові, так і спеціалізовані методи пізнання. Використання зазначених методів є добре аргументованим і сприяло ефективному вирішенню завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні.

Характеристика змісту роботи. Загалом дисертація відзначається досить високим рівнем теоретичного обґрунтування і науково-методологічного підходу до вирішення поставлених завдань. У роботі чітко визначений теоретичний підхід до структурно-логічної побудови, а також обґрунтовано сформульована авторська позиція щодо багатьох спірних питань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед у тому, що подана робота є першою в Україні, в якій на монографічному рівні надана комплексна кримінологічна характеристика феномену, детермінації воєнно-агресивній злочинності та розроблено теоретичні й прикладні засади удосконалення системи протидії її відтворенню.

Структурно дисертація складається зі списку умовних позначень, вступу, 5 розділів, що об'єднують 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (635 найменувань) і 6 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 608 сторінок. Із них основний текст займає 475 сторінок, список використаних джерел – 77 сторінок, додатки – 36 сторінок. Послідовність, взаємозв'язок розділів та підрозділів дисертації відповідають визначеним завданням, спрямовані на реалізацію визначеної автором мети дослідження. Безпосередньо зміст розділів (підрозділів) дисертації доповнюють один одне, містить результати аналізу стану наукових теоретичних досліджень, міжнародно-правових аспектів кримінологічної характеристики феномену, детермінації воєнно-агресивній злочинності, спрямовані на обґрунтування найважливіших, як на думку дисертанта, проблем.

Вивчення та аналіз конкретного змісту дисертації надає підстави визначитися із тими її положеннями, які, як на нашу думку, посилюють значення виконаного дослідження, а отже заслуговують на увагу науковців та вітчизняного законодавця.

Дане дослідження доводить об'єктивну обумовленість та своєчасність розробки кримінологічної концепції протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті російської агресії проти України, з урахуванням положень міжнародно-правових актів та позитивної зарубіжної практики з означених питань.

Перший розділ «Воєнно-агресивна злочинність як об'єкт кримінологічного аналізу» присвячений характеристиці війни як

соціокультурного феномену; формуванню поняття, предмету та завдань кримінології війни; здійсненню концептуалізації категорії «воєнно-агресивна злочинність» як складової предмету кримінології війни, а також визначенню стану наукової розробленості та методологічних засад дослідження воєнно-агресивної злочинності (стор. 40-145).

Досить цікавим є надана автором у підрозділі 1.1. інтерпретація війни, яку він визначає як особливий соціальний стан, що підриває соціальний договір, посилює криміналізацію суспільства та вимагає розробки специфічних превентивних стратегій для повоєнного періоду. Дисертантом деталізовано характеристику війни як соціокультурного феномену, звертаючись до трансформацій у суспільстві і країні-жертві (наголошуючи, що в контексті російсько-української війни жертвою агресії є Україна) через звернення до семи ознак (стор. 40-67).

У підрозділі 1.2. автор з'ясовує на підставі доктринального аналізу поняття кримінологія війни (стор. 72). Дисертант виводить основні завдання кримінології війни, серед яких особливого інтересу передбачають розробка наукових уявлень про осіб, які вчиняють воєнні та пов'язані з війною злочини, в тому числі й розв'язують та ведуть агресивні війни, удосконалення розуміння механізму індивідуальної злочинної поведінки за категоріями кримінальних правопорушень, що складають феномен злочинів війни та інші. Привертають особливої уваги сформована авторська структура предмету кримінології війни у диференційованому виді з виділенням 10 основних блоків. Цей перелік складено у поєднанні уявлень про класичне, академічно узвичаєне бачення предмету кримінології та знань і гіпотез про кримінологічно значущі прояви, наслідки війни як у національному, так і міжнародному вимірах (стор. 67-102).

У підрозділі 1.3. особливої уваги привертають визначені автором базові злочинні прояви: агресія і злочини агресії, геноцидальні кримінальні практики, воєнні злочини та злочини проти людяності (стор. 102-121).

У підрозділі 1.4 автором опрацьований великий масив наукових робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, що підтверджує істотний доктринальний фундамент для кримінологічного дослідження злочинності в умовах війни та необхідність введення категорії «воєнно-агресивна злочинність» (стор. 121-142). Варто зазначити, що окрім безпосереднього розгляду предмета дослідження підрозділу 1.4. дисертант розкриває його і у інших підрозділах, зокрема у підрозділі 1.1 «Війна як соціокультурний феномен» конкретизовані праці вчених, які займалися науковою розробкою кримінології війни (стор. 41); у підрозділі 1.2. звертається увага на праці зарубіжних та українських вчених, які займалася проблемами відтворення злочинності у воєнний та післявоєнний періоди в низці країн світу, передусім на європейському континенті, в контексті світових воєн тощо (стор. 70).

Другий розділ «Злочини агресії: юридичний зміст, стан та фактори відтворення» дисертантом надано кримінально-правову характеристику злочину агресії (ст. 437 КК України), визначено кількісні та якісні показники

його вчинення в контексті агресивної війни проти України, досліджено кримінологічні ознаки особистості злочинця-агресора, а також виявлено та надано опис основним детермінантам злочину агресії проти України (стор. 146-234).

У підрозділі 2.1, який присвячений злочину агресії (ст. 437 КК України) проти України, повертає особливу увагу комплексний підхід до аналізу цього злочину із кримінально-правового та кримінологічного погляду. Автор розкриває питання кримінально-правової еволюції, звертаючи увагу на міжнародно-правові основи (Нюрнберг, Резолюція ООН 3314, Римський статут МКС), вказує на статистичну динаміку в Україні та проблеми правозастосування (стор. 146-160), а також здійснює кримінально-правову характеристику складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 437 КК України (огляду об'єктивних та суб'єктивних ознак) (стор. 160-176).

У підрозділі 2.2 дисертантом здійснюється етіологія (причинний комплекс) злочинності через з'ясування особистість злочинця. Цікавими є сформовані автором деякі як загальнотеоретичні, так і прикладного значення судження в розрізі особистості злочинця-агресора (у розумінні злочину агресії за міжнародним кримінальним правом з відповідною національно-правовою специфікацією у ст. 437 КК України). Повертає увагу запропонована у підрозділі варіативність суб'єктів, що виводиться з альтернативних ознак суспільно небезпечного діяння, як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 437 КК України. Цікавою є запропонована дисертантом кримінологічна типологія злочинців-агресорів, яка супроводжується описом відповідних типів стислою характеристикою морально-психологічних якостей особистостей (стор. 176-198).

У підрозділі 2.3. повертає увагу його побудова, що охоплює філософські основи, структуру детермінаційного комплексу, механізми взаємодії факторів та їхню класифікацію. Потребує підтримки сформоване автором кримінологічне розуміння воєнно-агресивної злочинності як специфічної форми агресивно-насиленої злочинності, представленій комплексом злочинів агресії, воєнних насильницьких злочинів, геноциду, злочинів проти людяності та кримінальних правопорушень на ґрунті ненависті, що детермінуються, проявляються у зв'язку зі збройним конфліктом (пов'язані з війною); вона має бінарну природу, що поєднує, предметно-діяльнісні прояви мегалотимно-ресентиментарної екзистенції страху та агресивної несвободи, сполученої з комплексом вини перед вимогами сучасної західної культури (блок кримінальної акції), а також травматичну ненависть й ворожість до агресора (блок кримінальної реакції) (стор. 217). Таке кримінологічне розуміння воєнно-агресивної злочинності зокрема надає комплексність та системність цього визначення; чіткість детермінації та специфіку феномену, а також практичне значення для протидії. Варто звернути увагу на запропоновані кримінологічні фактори детермінації злочину агресії проти України, де на першому місці дисертант

визначає культурно-психологічні фактори. Крім того автором детально розкриваються віктимогенні фактори детермінації злочину агресії проти України із виділенням контурів факторів (стор. 198-231).

Третій розділ «Военно-насильницькі злочини та геноцид в контексті російської агресії проти України: кримінально-правовий аналіз і кримінологічна характеристика» автор визначає систему норм про кримінальну відповідальність за воєнно-насильницькі злочини, та з'ясовує наявні в ній недоліки; охарактеризовує стан воєнно-насильницької злочинності проти цивільного населення в контексті російської агресії проти України, надає характеристику стану воєнно-насильницької злочинності проти військовослужбовців в контексті російської агресії проти України; встановлює стан та визначає проблеми виявлення, кваліфікації геноциду проти українського народу, а також з'ясовує особливості детермінації воєнно-насильницької злочинності та геноциду в контексті російської агресії проти України (стор. 235-358).

У підрозділі 3.1. особливої уваги заслуговую підхід автора до розгляду предмету цього підрозділу, а саме здійснення кримінально-правового аналізу складів воєнно-насильницьких злочинів та формування на підставі цього наукового уявлення про систему таких злочинів. При цьому дисертант здійснює класифікацію воєнно-насильницьких злочинів в контексті збройного конфлікту в Україні в залежності від категорії потерпілих; аналізує та уточнює існуючі підходи щодо тлумачення в процесі правозастосовної діяльності окремих ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони складів відповідних воєнно-насильницьких злочинів, а також надає рекомендації спрямовані на формування єдиної правозастосовної практики щодо їх кримінально-правової кваліфікації (стор. 236). Прийнятним є підхід автора до поділу на дві умовні групи злочинів в залежності від категорії потерпілих від їх вчинення: воєнно-насильницькі злочини проти цивільного населення та воєнно-насильницьких протиправних посягань становлять воєнно-насильницькі злочини проти військовослужбовців. При викладі кримінально-правового виміру щодо вказаних груп, автор дотримується чіткої структуризації, положення відповідають міжнародному праву, міститься деталізація об'єктивних ознак, а також точне визначення суб'єктивних ознак та потерпілих тощо (стор. 235-263).

У підрозділі 3.2 особливу зацікавленість представляє характеристика стану воєнно-насильницької злочинності проти цивільного населення в контексті російської агресії проти України. Зокрема, потребує схвалення розробка доктринальної моделі стратегії протидії воєнно-агресивній злочинності, у структурі якої виділено три основні компоненти (концептуальний, інституціональний та операційний) та визначення того, що її засновками є ліберально-гуманістична парадигма, установка на свободу й цінність людини, підвищення інституціональної спроможності України у секторі безпеки та оборони у єдності міжнародного, регіонального і національного вимірів (стор. 287). Дисертантом акцентується увага на таких

ключових питаннях, які охоплюють кримінологічні, статистичні та правозастосовні аспекти (стор. 263-295).

У підрозділі 3.3. автор надає характеристику стану воєнно-насиленої злочинності проти військовослужбовців в контексті російської агресії проти України. Ключовими положеннями на які слід звернути увагу вважаємо критичний аналіз правозастосовної практики та статистики, обґрунтування нового підходу до кваліфікації (*De Lege Ferenda*); деталізацію форми злочинів проти військовополонених; документальне спростування пропаганди РФ (Кейс Оленівки); застосування історико-кримінологічного методу; здійснення глибокого аналізу Катинського розстрілу (стор. 295-317).

У підрозділі 3.4. дисертант встановлює стан кваліфікації геноциду проти українського народу. Серед позитивних положень які привернули увагу слід зазначити наступні: юридична кваліфікація, історико-кримінологічний контекст та критика правозастосовної практики, інноваційні та сильні сторони аналізу геноциду; деталізація актів геноциду та спеціального наміру (*Dolus Specialis*), а також надання стратегічних та правових висновків (рекомендацій) (стор. 317-338).

У підрозділі 3.5. автор з'ясовує особливості детермінації воєнно-насиленої злочинності та геноциду в контексті російської агресії проти України. Тут особливу увагу привертають ті положення в яких здійснена комплексна класифікація та детальне обґрунтування факторів, що спричиняють злочини з обох сторін. Варто відзначити ті положення підрозділу в яких комплексно аналізуються детермінанти російських злочинів та здійснюється аналіз злочинів українських комбатантів (стор. 339-352).

Четвертий розділ «Насильницька злочинність на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною» визначає поняття, встановлює ознаки та описує тенденції відтворення насильницької злочинності на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною в Україні, а також описує основні фактори детермінації насильницької злочинності на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною в Україні (стор. 359-403).

Серед актуальних та соціально значущих питань що визначені у підрозділі 4.1., слід виокремити: актуальність дослідження воєнної ненависті; визначення нової кримінологічної категорії; правову неврегульованість; механізм та мотивацію злочинів агресора; соціальні наслідки та віктимізацію; соціальну ціну злочинності. Автором визначено низку цінних і конструктивних положень, спрямованих на розвиток кримінологічної доктрини та правозастосування, зокрема запропоноване визначення насильницької злочинності на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною; формування переліку ознак даного виду злочинності, що відображають її предметну сутність; наведення детального переліку ознак наявності попередження, що є ключовим інструментом для кваліфікації злочинів.

У підрозділі 4.2 особливий інтерес представляє встановлення та опис основних факторів детермінації насильницької злочинності на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною в Україні. Автором визначено низку вагомих і глибоких положень, що розкривають природу та детермінанти насильницької злочинності на ґрунті ненависті в умовах війни, зокрема міждисциплінарний підхід до розкриття предмету підрозділу; виділення та детальний аналіз чотирьох груп чинників, що детермінують злочинність на ґрунті ненависті, пов'язаної з війною; глибокий аналіз політико-ідеологічного чинника; виявлення культурно-психологічних ризиків (стор. 380-401).

П'ятий розділ «Протидія воєнно-агресивній злочинності в контексті російської агресії проти України» направлений на розробку стратегічних засад протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті російської агресії проти України, сформуванню наукового бачення шляхів удосконалення глобальних та регіональних механізмів протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті російської агресії проти України, а також визначення змісту та кримінологічних засад функціонування національних механізмів протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті російської агресії проти України (стор. 404-478).

У підрозділі 5.1. варто виділити серед інших, ті положення які стосуються теоретико-методологічної основи. Відносно методологічної бази та обґрунтування термінології, зокрема здійснений перехід автора від «запобігання» до «протидії»; чітко окреслено глобальну мету протидії (комплексне забезпечення безпеки, захист суверенітету, цілісності, прав і свобод) та пріоритетні завдання (обмеження дії криміногенних факторів, мобілізація суспільства, несилові засоби). Окрім зазначеного особливої уваги заслуговує запропонована конкретна доктринальна модель стратегії протидії воєнно-агресивній злочинності, що включає три основні компоненти. Це забезпечує повну аналітичну схему для переходу від ідеї (концепція) до суб'єктів (інститути) та конкретних дій (операції) (стор. 404-435).

У підрозділі 5.2 фокус дисертанта зосереджено на перехідному правосудді та гуманітарній діяльності. Варто підкреслити у підрозділі чесну та критичну оцінку Міжнародного суду ООН, визнання його «низької ефективності» та «неповороткості» у справах України (стор. 435-448).

У підрозділі 5.3 дисертант чітко визначив необхідність узгодження національного механізму з міжнародними зусиллями, стандартами та діяльністю ключових міжнародних інституцій (військово-політичних альянсів, дипломатичної превенції, системи міжнародної кримінальної юстиції). Це забезпечує цілісність всієї стратегії. Автор слушно вказує, що національний механізм, попри збереження стратегічної єдності, повинен мати предметно-специфіковані сегменти. Виділяє п'ять базових сегментів (стор. 448-478).

Крім розглянутих вище наукових положень, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які у сукупності забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, **повно** відображено у 43 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібна монографія, 6 статей у періодичних наукових виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science, 22 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук (категорії «Б»), 14 тез доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, наукових читаннях.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Представлена дисертація є оригінальною науковою працею Сокурєнка Віталія Валерійовича. В роботі не виявлено положень, які б порушували принципи академічної доброчесності. Не зафіксовано фактів академічного плагіату фабрикації чи фальсифікації. Дисертація становить самостійне дослідження, сформовані у дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Для аргументації окремих положень було використано праці інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Відповідність дисертації профілю спеціалізованої вченої ради. За змістом дисертаційна робота Сокурєнка Віталія Валерійовича «Воєнно-агресивна злочинність: феномен, детермінація, протидія», представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. У дисертації викладено низку цікавих та корисних положень і висновків, які заслуговують на увагу. Проте, як це часто трапляється під час вивчення складних і нових теоретичних питань, у даній дисертаційній роботі міститься ряд спірних, недостатньо узгоджених і не повною мірою обґрунтованих тверджень. Ці аспекти можуть стати основою для подальших наукових дискусій та визначення перспективних напрямів дослідження цієї проблематики. Зокрема:

1. У підрозділі 1.2. автор формулює авторський підхід щодо структури предмету кримінології війни у диференційованому виді з виділенням десяти основних блоків: 1) війна як суспільно-політичний, колективно-психологічний феномен; 2) кримінологічна феноменологія війни (злочинна війна та злочинність війни); 3) детермінація злочинів війни; 4) особистість злочинця; 5) механізм індивідуальної злочинної поведінки; 6) жертви війни (кримінологічна віктимологія війни); 7) кримінологічна феноменологія та детермінація обумовлених війною кримінальних правопорушень; 8) протидія злочинам війни та пов'язаним з війною кримінальним правопорушенням; 9) кримінологічне забезпечення перехідного правосуддя; 10) кримінологічна феноменологія, детермінація та протидія глобальним кримінальним та криміногенним ефектам збройного конфлікту. Проте, серед вказаних блоків автор не виділяє такий як воєнно-агресивна злочинність. При цьому окремим завданням (підрозділ 1.3. «Воєнно-агресивна злочинність як складова

предмету кримінології війни») дисертант здійснює концептуалізацію категорії «воєнно-агресивна злочинність» як складової предмету кримінології війни. Тому, вбачається, що потребує додаткового пояснення чому автор не включив відповідний блок до тих, що сформульовані у підрозділі 1.2.?

2. У підрозділі 2.1 «Злочин агресії (ст. 437 КК України) проти України: кримінально-правова характеристика та кримінологічний вимір» дисертантом поставлено завданням здійснити комплексний аналіз цього суспільно небезпечного діяння з кримінально-правового та кримінологічного поглядів. Реалізуючи таке дослідження автор розкриває питання кримінально-правової еволюції, звертає увагу на міжнародно-правові основи, статистичну динаміку в Україні та проблеми правозастосування (стор. 146-160), здійснює кримінально-правову характеристику складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 437 КК України (з огляду на об'єктивні та суб'єктивні ознаки) (стор. 160-176). Проте, віктимологічне та соціальне значення ст. 437 КК України, зокрема вплив прямих та непрямих жертв злочину агресії на колективну травму, а також оцінка того, як злочин агресії створює криміногенне середовище, що призводить до сплеску воєнних та загально кримінальних злочинів залишились поза увагою. Під час захисту дисертанту бажано надати пояснення чому ці питання не знайшли відповідного відображення у роботі?

3. У підрозділі 2.2. дисертант визначає завданням встановлення кримінологічної характеристики особистості злочинця-агресора. Важливо зазначити, що кримінологічна характеристика особистості злочинця в тому числі і злочинця-агресора повинна включати розгляд соціально-демографічних, соціально-рольових, соціально-психологічних та морально-ціннісних ознак, які мають значення для розуміння причин і механізмів злочинної поведінки. Автор у межах підрозділу спираючись на кримінально-правове бачення функціонального змісту та видового розмаїття спеціальних суб'єктів злочинів, передбачених ч. ч. 1, 2 ст. 437 КК України, пропонує кримінологічну типологію злочинців-агресорів, супроводжуючи опис відповідних типів стислою характеристикою морально-психологічних якостей особистостей, що їх складають (стор. 183). Отже, як вбачається, кримінологічна характеристика виглядає неповною, що знижує наукову глибину дослідження причин та механізмів агресивної поведінки.

4. У підрозділі 5.3. дисертант особливу увагу приділяє базовим сегментам національного механізму протидії кримінальним правопорушенням. Розкриваючи протидію воєнно-насиленницькій злочинності проти цивільного населення дисертант фокусується на двох групах людей: цивільні під окупацією (п. 3) та цивільні на підконтрольній території (п. 2, 4). Проте, у цьому контексті недостатньо уваги приділено внутрішньо переміщеним особам, оскільки вони є найбільшою групою підвищеної віктимності та криміногенного ризику. Вони часто стають жертвами шахрайства, торгівлі людьми (через втрату соціальних зв'язків та

житла) і можуть бути втягнуті у кримінальну активність. Вбачається, що розгляд цього питання окремим блоком міг би зробити роботу ще більш досконалою.

Водночас висловлені зауваження носять характер побажань та не можуть суттєво вплинути на загальну високу наукову цінність рецензованої роботи та позитивну оцінку проведеного автором дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Сокурєнка Віталія Валерійовича «Воєнно-агресивна злочинність: феномен, детермінація, протидія» виконана на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему, вона має суттєве значення для науки кримінального права та кримінології, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною значущістю відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її автор – Сокурєнко Віталій Валерійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент:

професор
кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти Дніпровського
державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Оксана ГРИТЕНКО

24 11 2025 р.

Підпис Гритенко О.А. засвідчує:

Проректор
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮШІН